

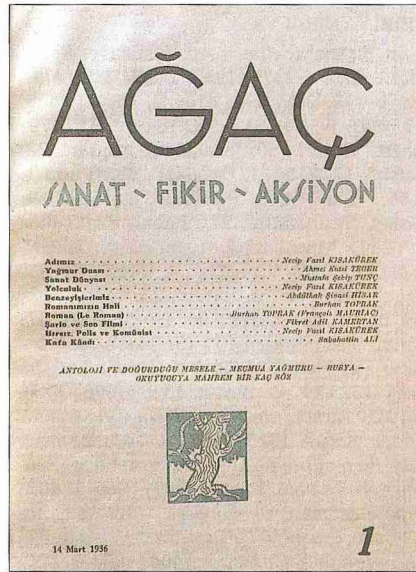
AĞAÇ

Haftalık sanat, fikir ve edebiyat dergisi
(Ankara 14 Mart 1936-
İstanbul 29 Ağustos 1936,
17 sayı).

Sahibi ve başyazarı Necip Fazıl Kısakürek'tir. Necip Fazıl'ın şahsî gayret ve teşebbüsü, İş Bankası'nın desteğiyle yayımlanmaya başlayan dergi, maddeci düşünceye bağlı sanat ve kültür faaliyetlerinin karşısında doğrudan doğruya ruhçu ve mistik dünya görüşünü temsil etmektedir. Türk aydınlarının giderek mânevî boşluğa düştüğü bir dönemde yayın hayatına giren dergi, başta ruh dünyası olmak üzere, daha çok kültür ve sanat planında Türkiye'nin millî ve mânevî meselelerine eğilmiş, edebî, fikrî ve estetik konularıyla devrin şöhretlerini bir araya getirmiştir. Her sayıda yer alan başmakaleleri ile memleket-te mevcut kültür ve sanat faaliyetlerini değerlendiren Necip Fazıl dışında, onunla aynı sanat anlayışını paylaşan Mustafa Şekip Tunç, Burhan Toprak, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Ahmet Muhip Dranas imzalarına rastlanırsa da dergi Necip Fazıl'ın damgasını taşır. Onun, derginin ikinci sayısında yayımlanan "Allahsız dünya" adlı makalesi, Türkiye'de bütün bir Cumhuriyet devrinin olduğu kadar, temelde bütün insanlığın ölüm karşısındaki aczini dile getiren unutulmaz güzellikte bir yazıdır.

Genellikle sanat ve kültür üzerine makalelerle şiir, hikâye, tenkit ve tercüme türündeki eserlere yer veren dergi, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşamamış olmakla beraber, belli bir okur yazar grubunun yakın ilgisini görmüş ve çeşitli tenkitlere hedef olmuştur. Derginin yazar kadrosunda yukarıdaki isimlerden başka Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Osman Saba, Samet Ağaoğlu, Faliş Rifkî Atay, Suut Kemal Yetkin, Fikret Âdil, Sait Faik, Sabahattin Ali, Âsaf Hâlet Çelebi, Abdülhak Şinasi Hisar, Zahir Güvemli, Cevdet Kudret, Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Salih Zeki Aktay ve Nurullah Berk bulunmakta, ayrıca F. Mauriac, A. Suarés, M. Proust ve Hoelderling'den tercümeler yer almaktadır.

İlk altı sayısı Ankara'da çıktıktan sonra yedinci sayıdan itibaren İstanbul'a nakledilen derginin kapaklarında yerli ve yabancı ressamın gravürleriyle si-

Ağaç dergisinin ilk sayı kapağı

yah beyaz desenleri görülür. Ayrıca iç sayfalarda plastik sanatlar ve estetikle ilgili yazılarla da dergiye aynı zamanda bir güzel sanatlar dergisi hüviyeti vermek istendiği anlaşılmaktadır. Yazar kadrosu, muhtevası ve getirdiği mesajla devrin sanat, kültür ve edebiyat dünyasında önemli bir yeri olan Ağaç dergisi, daha sonraki yıllarda aynı görüşü benimseyen yayın organlarının da nüvesi kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbîâlî*, İstanbul 1976, s. 217-223; M. Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, Ankara 1987, s. 5, 12-14; A. Uçman, "Necip Fazıl ve Ağaç Dergisi", *Mâvera*, sy. 80-82, İstanbul 1983 (Necip Fazıl Özel Sayısı), s. 82-86; K. Eşfak Berkî, "Ağaç", *TDEA*, I, 43.

ABDULLAH UÇMAN

AĞAÇERİLER

**XIII-XV. yüzyıllarda
Maraş-Elbistan ve Malatya yörelerinde
yaşayan büyük bir Türkmen topluluğu.**

Bazı araştırmacılar, Ağaçeriler'in aslını V. yüzyılda Rusya'da yaşamış Akatzir adlı bir kavme bağlarsa da İbn Şeddâd, Malatyalı Ebû'l-Ferec, Reşîdüddin, Aziz b. Erdeşîr-i Esterâbâdî, Aynî ve Makrîzî gibi tarihçiler Ağaçeriler'in Türkmen asıllı olduklarını açıkça belirtirler. Bu tarihçilerden Reşîdüddin, "Ağaçeri" adının eski zamanlarda mevcut olmadığını, Yakınoğlu'ya gelen Oğuz

elinden bir topluluğun ormanlık bir bölgede yurt tuttuğu için bu adla anıldığını söyler.

Gerçekten Selçuklu Devleti, emniyet ve siyasî sebeplerle, Moğol istilâsı üzerine Anadolu'ya gelen Türkmen topluluklarının daha çok uçlarda yerleşmelerine müsaade ettiğinden, Türkmenler'den kalabalık topluluklar, Kilikya'daki Ermeni Krallığı ile Eyyûbîler'e karşı Selçuklular'ın sınır bölgelerini teşkil eden Maraş ve Malatya bölgelerinde yurt tuttular. Bunlara ağaçeri (yani orman insanı) denildi. Buna göre ağaçeri, kavmî bir mâna taşımadığı gibi daha sonraları da böyle bir mâna kazanmamıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nde ve hatta Osmanlıca'nın ilk devrinde er kelimesiyle yaygın bir şekilde birleşik adlar yapılıyor ve bu adlar topluluk ve şahıslara veriliyordu. Yaban Eri (Halep Türkmenleri'nin Sivas'ın güneyinde yayla-ya çıkan kolu), İl Eri (toplama asker), XVI. yüzyılda yaşayan Dağ Eri, Türk Eri ve Düşün Eri gibi oymak adları buna örnek olarak zikredilebilir. Bunlardan başka uç eri (sınırdan yaşayan), kum eri (çölde yaşayan) gibi adların da kullanıldığı görülmektedir.

Ormanlık bir bölge için yaylak ve kışlak hayatı geçiren Türkmenler için pek o kadar elverişli bir yer olmayacağından, onların bu ormanlık bölgede kendi arzuları ile değil de mecbur kaldıkları için yaşadıklarını kabul etmek yerindedir. 1240 yılındaki Babaî Türkmenleri'nin çıkardıkları büyük isyanın Malatya bölgesinde başlamış olması, Ağaçeriler'in Babaî Türkmenleri'nin bu ormanlık bölgeye sığınmış kalıntıları olmaları pek muhtemeldir. Ayrıca, Ağaçeriler'in torunları sandığımız Tahtacılar'ın Ale-vîlik inancını taşımaları da bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Selçuklular devrinde milletlerarası iki önemli yol Ağaçeriler'in yurtlarından geçiyordu. Bunlardan biri Suriye ile ticaretin yapıldığı Kayseri-Elbistan-Maraş-Halep yolu idi. Kayseri'nin doğusunda Yabanlu yahut Yabanlu Pazar denilen yerde (şimdiki Pazar, Ören) kurulan ve kırk gün süren milletlerarası panayır bu yolun önemini artırıyordu. İkinci yol ise bu devirde milletlerarası önemli bir ticaret merkezi olan Sivas'a Suriye, el-Cezîre ve Irak'tan tüccarların geldikleri Sivas-Malatya yolu idi. Selçuklu Devleti'nde saltanat mücadeleleri sona erip İzzeddin Keykâvus tek başına hükümdarlık tahtına geçince (1255), ilk

olarak, fırsat buldukça bu iki ticaret yolundan gelip geçen kervanları vuran Ağaçeriler'in yola getirilmesine karar verildi. Meselenin önemi dolayısıyla Konya'dan Kayseri'ye gelen Vezir Kadı İzzeddin, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş ve diğer Selçuklu beyleri buradan Ağaçeriler üzerine kuvvet sevkettilerse de bu esnada Moğol kumandanı Baycu'nun kalabalık bir askerle Selçuklu sınırını geçtiği haber alındığından, Ağaçeriler üzerine gönderilen kuvvet hiçbir iş görmeden süratle Konya'ya döndü. Baycu galesi atlatıldıktan sonra İzzeddin Keykâvus'un 1257 yılında Malatya'ya gönderdiği sadık ve cesur kumandanlarından Ali Bahadır, şehri sürekli tehdit altında tutan Ağaçeriler'in üzerine yürüdü ve onları bozguna uğrattığı gibi başbuğlarını da esir alarak Malatya yakınındaki ünlü Minşar Kalesi'ne hapsedti.

Moğollar, Türkmenler'in kuvvetini kırmadan Anadolu'daki hâkimiyetlerini istedikleri gibi sürdürmeyeceklerini anladıklarından, Hülâgû 660 (1261-62) yılında 20.000 kişilik bir orduyu Ağaçeriler'in üzerine sevketti. Bununla Ağaçeriler'in kuvvetini kırmayı başaran Moğollar, onlardan birçoğunu öldürüp birçoğunu da esir aldılar. Ağaçeriler'in bir kısmı ise Suriye'ye göç etmek zorunda kaldı; Moğollar'dan ağır bir darbe yemelerine rağmen de varlıklarını sürdürdüler. Nitekim XIV. yüzyılın ikinci yarısında Sis (Kozan) ve Sivas'ın güneyinde karışıklıklar çıkardıkları kaynaklarda belirtilmektedir. Ancak bu yüzyıldan sonra yerli kaynaklarda Ağaçeriler'den söz edilmemektedir. Bu husus, onların başka bir Türkmen topluluğu olan Dulakadirlılar'ın baskısı ile dağıldıkları ihtimalini akla getirmektedir.

Bununla ilgili olarak XIV. yüzyılın ikinci yarısında, Ağaçeriler'in bir kolunun doğuya göç ederek Karakoyunlular ile iş birliği yaptıkları, başlarında Hasan adlı bir beyin bulunduğu, bu beyin anesinin Karakoyunlu Kara Mehmed'in kız kardeşi Tatar Hatun olduğu, XV. yüzyılda Karakoyunlular'la birlikte İran'a göç ettikleri bilinmektedir. Karakoyunlu İskender Mirza'nın emîrleri arasında Ağaçeriler'den Hüseyin ile Savalan beyler bulunmakta idiler. Aynı hükümdarın emîrleri arasında yer alan Ağaç Eri Ali Bey, 1450 yılında Akkoyunlular ile yapılan savaşlarda Karakoyunlu ordusu başkumandanı Rüstem Bey'in maiyetinde bulunmuş ve yapılan çarpışmalardan birinde Akkoyunlular'a esir düşmüşse de

barış yapıldıktan sonra serbest bırakılmıştır. Ali Bey, Karakoyunlu Devleti'nin son bulması üzerine diğer birçok Karakoyunlu beyi gibi Uzun Hasan Bey'in hizmetine girmiştir. Bunlardan başka Cihan Şah Mirza ile oğlu Hasan Ali'nin emîrlерinden Hacı Hasan'ın ve Uzun Hasan Bey'in oğlu Zeynel Mirza'nın emîrlерinden Dündar-ı Ahac Eri'nin Ağaçeriler'den oldukları anlaşılmaktadır.

Safevî vekâyî-nâmelerinde Ağaçeriler'le ilgili herhangi bir kayıt bulunmamakta, yalnız XVIII. yüzyılın birinci yarısına ait Osmanlı Tebriz tahrir defterinde Ağaçeri adlı bir köye rastlanmaktadır (BA, TD, nr. 904, vr. 168^a). XIX. yüzyılın ortalarında İran'ın Fars eyaletindeki Türk oymakları arasında görülen Ağaçeriler'in bin çadır kadar oldukları, Çağatay ve Keştî adlı obaları bulunduğu ve aynı zamanda varlıklı oymaklardan biri sayıldıkları bildirilmektedir. XX. yüzyılın başlarında ise Ağaçeriler'in iki bin çadır olduğu ve Kûhigilûye'de yaşadıkları, Avşar (Afşar), Beydili ve Tilki adlı obalara ayrıldıkları haber verilmektedir.

Karakoyunlu topluluğuna dahil olmayıp İran'a gitmeyen ve Anadolu'da kalan Ağaçeriler, iktisadî sebeplerle küçük obalara ayrılarak geniş bir bölgeye yayılıp Tahtacı adı altında varlıklarını sürdürdüler. Günümüzde Türkiye'nin bilhassa Çukurova, İçel, Antalya, Isparta, Burdur, Konya, Muğla, Denizli ve Aydın gibi vilâyetlerinde Tahtacı adı verilen Türk zümreleri yaşamakta olup bunlara bu ad, inşaat için ağaçtan kereste sağlamak işiyle meşgul olmalarından dolayı verilmiştir. Oğuz (Türkmen) elinin en güzel temsilcileri olan Tahtacılar, ağaç işleme sanatının atadan dedeye sürüp geldiğini söylerler ki bunların ata ve dedelerinin Ağaçeriler olması kuvvetle muhtemeldir.

Ağaçeriler'in dinî inançları hakkında bilgi olmamakla birlikte Karakoyunlu Devleti hizmetindeki Ağaçeri beylerinin Ali, Hasan ve Hüseyin gibi adlar taşımaları, Şîlik inancı taşıdıklarını gösterir. Esasen Karakoyunlu hânedanı ve oymakları arasında Şîlik inancı taşıyan Türkmenler'in bulunduğu da bilinmektedir. Bunlardan başka, aralarında sıkı bağlar bulunan Babai Türkmenleri'nin Sünnî olmayan akîdeler taşıdıkları ve Tahtacılar'ın Kızılbaş sayıldıkları göz önüne alınırsa, Ağaçeriler'in de bunlar gibi bir inanca sahip oldukları kuvvetle muhtemel görülebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, TD, nr. 165, vr. 119^a; nr. 438, vr. 20^a; nr. 904, vr. 168^a; İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-âla'iyye* (nşr. Adnan S. Erzi), Ankara 1956, s. 618; a.mlf., *Tevârîh-i Âli Selcûk* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1902, IV, 240, 267, 269, 275, 276, 284-285, 311; İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-hâitre ft zikri ümerâ'i's-Sâm ve'l-Cezire*, British Museum, nr. 23334, vr. 63^b, 83^a; Ebû'l-Ferec, *Târih* (nşr. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1950, II, 564-565; a.mlf., *Târîhu muhtaşari'd-düvel* (nşr. A. Sâlihânî), Beyrut 1890, s. 466; Reşidüddin, *Câmî 'u'l-tevârîh* (nşr. A. A. Alizâde), Moskova 1965, s. 108; Aksarayî, *Müşâmeretü'l-ahbâr* (nşr. Osman Turan), Ankara 1944, s. 302-303; Yünlü, *Ze'ylü Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1955, II, 162; *Kitâbü'l-câbeti's-sâ'il 'alâ Ma'rifeti'r-resâ'il*, Bibliothèque Nationale, nr. 443, vr. 47^a; Kalkaşendî, *Şubhu'l-âşâ*, Kahire 1915, V, 281; Aynî, *İkdu'l-cümân*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2935, vr. 240^a, 241^a; Makrîzî, *Kitâbü's-Sulâk* (nşr. A. Aşûr), Kahire 1970, III, 347-348; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928, s. 530; *Kitâbü Tercümân-ı Türkt ve Arabî* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1894, s. 29, 30; Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâbü'l-Diyârbekriyye* (nşr. Necati Lugal—Faruk Sümer), Ankara 1962-64, I, 37, 145, 146, 194-197, 241, 438, 441, 442, 471, 544; Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1980, s. 147, 157, 159; a.mlf., "Ağaçeriler", *TTK Belle-ten*, XXVI/103 (1962), s. 521-528; E. Dulaurier, "Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar: Müverrih Giragos'den Müstahrec", *TM*, II, 212; P. Oberling, "Ağaç Eri", *Elr.*, I, 605-606.

FARUK SÜMER

AĞAKAPILI İSMÂİL

(ö. 1118/1706)

Türk hattatı.

İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Ağakapısı mektebinde hocalık yaptığı için Ağakapılı lakabıyla tanındı. Babasının adı Ali olduğundan yazılarına genellikle İsmâil b. Ali şeklinde imza atmıştır. Aklâm-ı sitteyi Büyük Derviş Ali'den öğrendi ve ondan icâzet aldı. Şeyh Hamdullah vadisinde mükemmel eserler veren Ağakapılı kırtan fazla Mushaf-ı şerif ile çok sayıda En'âm-ı şerif ve kıta yazmıştır. Hâfız Osman'ın Sünbülefendi Dergâhî hazîresindeki mezar kitabesini de yazan Ağakapılı, "Hüs-nühattı biz bildik, Osman Efendi'miz yazdı" sözüyle, çağdaşları arasında en çok Hâfız Osman'ı beğendiğini ifade etmiştir. Ölümünde bu kitâbe, isim ve tarih değiştirilerek, Kasımpaşa'da bugün yok olan Tersane (Zindan) arkasında Darıderesi Mezarlığı'ndaki kabir taşına hakkedilmiştir.

Yetiştirdiği talebeleri arasında en meşhuru, "İkinci" lakabıyla Büyük Derviş Ali'den ayrıt edilen Anberizâde Der-